

Семантичні та функціональні особливості синонімічних опозицій англійських дієслів на позначення емоційного впливу

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ ім. Лесі Українки

У статті зроблено спробу виявити залежність семантичного протиставлення, характеру диференційних ознак, що лежать у його основі, їх місця у структурі лексичного значення від поняттєво-синонімічної зони, до якої входять досліджувані дієслова-синоніми. Установлено, що дієслова-синоніми із семантикою цілеспрямованого емоційного впливу виконують семантичні функції уточнення та доповнення і є засобом лексичної зв'язності тексту.

Ключові слова: дієслова-синоніми, синонімічний ряд, семантичне протиставлення, диференційна ознака, семантичний компонент.

Єфремова Н. В. Семантические и функциональные особенности синонимических оппозиций английских глаголов, обозначающих эмоциональное влияние. В статье сделана попытка обнаружить зависимость семантического противопоставления, характера дифференциальных признаков, лежащих в его основе, их места в структуре лексического значения от понятийно-синонимической зоны, которой принадлежат исследуемые глаголы-синонимы. Установлено, что глаголы-синонимы с семантикой целеустремленного эмоционального влияния выполняют семантические функции уточнения и дополнения, и являются средством лексической связности текста.

Ключевые слова: глаголы-синонимы, синонимический ряд, семантическое противопоставление, дифференциальный признак, семантический компонент.

Yefremova N. V. Semantic and Functional Features of Synonymic Oppositions of English Verbs, Denoting Emotional Influence. An attempt to find out the dependence of the semantic oppositions, the character of distinctive features, they are based on, their place in the structure of lexical meaning on the conceptual-synonymic zone the verbal synonyms under discussion belong to, is made in this article. It is established that the verbal synonyms with semantics of the purposeful emotional influence fulfill the semantic functions of specification and addition, and that they are the means of textual lexical cohesion.

Key words: verbal synonyms, synonymic series, semantic opposition, distinctive feature, semantic component.

Постановка наукової проблеми та її значення. Протиставлення (опозиція) в лінгвістиці визначається як лінгвістично суттєва (що виконує семіологічну функцію) відмінність між одиницями плану вираження, якій відповідає відмінність між одиницями плану змісту. Опозиція є специфічним видом парадигматичних відношень. Сукупність опозицій, у які вступає певна одиниця, відіграє вирішальну роль для ідентифікації (парадигматичного визначення) цієї одиниці. Ідентифікація одиниці полягає у виявленні тих ознак семантичної субстанції, якими ці одиниці відрізняються одна від одної [7, 348]. Опозиція є одним із проявів симетрії структури мови й одним з ефективних засобів моделювання в лінгвістиці [1, 106]. Природа протиставлення обумовлюється особливостями пізнавальної діяльності людини, необхідним моментом якої є універсальна операція виявлення подібних і відмінних рис у предметах та явищах, що нас оточують.

Поняття опозиції, запозичене з фонології, – одне з найважливіших у сучасній лінгвістичній семантиці, оскільки саме на нього спираються поняття семантичної парадигми, класу, поля, системи та поняття семантичної структури різних одиниць мови [3, 32]. Хоча у фонології і в лексиці системні відношення розкриваються в опозиціях, ці опозиції суттєво відрізняються. Насамперед тим, що синхронно замкнута фонологічна система має обмежену кількість опозицій, у той час як лексичний синонімічний ряд, який є об'єктом нашого дослідження, навіть синхронно не є замкнутим. Співвідношення слів за суттєвими та несуттєвими ознаками відкриває багатомірність їх опозицій і незамкнутість синонімічних рядів, у які сполучаються слова, синонімічні у своїх значеннях та синонімічні тільки в певних своїх уживаннях [2, 61]. Цим зумовлюється мета цієї статті, яка полягає у встановленні семантичних і функціональних особливостей дієслів-синонімів на позначення емоційного

впливу. Для досягнення цієї мети необхідно виявити диференційні ознаки, які визначають характер синонімічних опозицій і структуру синонімічних рядів, що входять до поняттєво-синонімічної зони емоційного впливу в межах номінативного класу дієслів-синонімів – позначень дії; дослідити умови реалізації семантичного протиставлення дієслів-синонімів на позначення емоційного впливу в тексті; описати семантичні функції, що їх виконуть вищезазначені лексичні одиниці в тексті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Поняттєво-синонімічна зона із семантикою цілеспрямованого емоційного впливу представлена 36 синонімічними рядами. Серед них – *abase, demean, debase, degrade, humble, humiliate; amuse, divert, entertain, recreate; anger, incense, enrage, infuriate, madden; annoy, vex, irk, bother; attract, allure, charm, fascinate, bewitch, enchant, captivate; calm, compose, quiet, quieten, still, lull, soothe, settle, tranquilize; caress, fondle, pet, cosset, cuddle, dandle; comfort, console, solace; daze, stun, bemuse, stupefy, benumb, paralyze, petrify* та інші. Вісім із них мають однорідну структуру, п'ять – пересічну й 23 – комбіновану [5].

Члени синонімічних рядів із семантикою емоційного впливу протиставляються за такими диференційними семантичними ознаками (ДСО): “спосіб дії”, “характер дії”, “характеристика суб'єкта дії”, “наміри суб'єкта дії”, “характеристика об'єкта дії”, “передумови дії”, “мотивація дії”, “ефект дії”, “засіб дії”, “наслідок дії”, “причина дії”, “результат дії”, та за експресивною диференційною ознакою.

Наведемо приклад семантичного протиставлення дієслів-синонімів у синонімічному ряді, що входить до поняттєво-синонімічної зони “емоційний вплив”. Дієслова-синоніми *dismay, appall, horrify, daunt* мають загальне тлумачення “to unnerve and check or deter by arousing fear, apprehension, or aversion” (нервувати, стримувати, викликаючи страх та погані передчуття). Тематичну родову ознаку “емоційний вплив” відображає семантичний компонент “unnerve” [10, 255–256].

Синонімічні опозиції ЕО₁ та КО, які ми виявляємо в цьому синонімічному ряді, визначають його комбіновану структуру [6]. Зауважимо, що в цьому випадку емоційний вплив на об'єкт здійснює не тільки жива особа, але й подія, життєва ситуація, те, що об'єкт не в змозі змінити. Носіями цієї ДСО є СК “a prospect is terrifying”, “how to deal with a situation”, “something that perturbs, confounds, or shocks, yet is beyond one's power to alter”, “what is ghastly or hideously offensive”, “someone or something that cowers or subdues”.

КО встановлюємо за ДСО “наслідок дії” між словами-синонімами *dismay, appall, horrify*, з одного боку, та *daunt* – з іншого. Якщо *dismay, appall, horrify* вказують на втрату сміливості, страх і неможливість опанувати себе, то *daunt* передбачає наявність певних спроб щось зробити, які вимагають мужності. Носіями ДСО “наслідок дії” є СК “a loss of power to proceed”, “overwhelming and paralyzing dread or terror”, “a reaction of horror or of shuddering revulsion”, “an attempt to do something that requires courage”. Як бачимо, ДСО, що за ними протиставляються дієслова-синоніми, входять до сигніфікату їх лексичних значень.

Результатом зміни системних зв'язків між членами синонімічних опозицій, яка відбувається під впливом умов контексту, є реалізація й ускладнення диференційних ознак, що за ними протиставляються синоніми, у тексті. Це, у свою чергу, призводить до текстової реалізації синонімічних опозицій.

Розглянемо перший із двох виділених нами способів зміни диференційних ознак, за якими протиставляються дієслова-синоніми на позначення емоційного впливу. Їх реалізацію в тексті проілюструємо прикладом.

“He was comforting her because of Dick's death, consoling her protectively; but at the same time it was her father menacing and horrible, who touched her in desire” [9, 165].

Дієслова-синоніми *comfort* та *console* є членами синонімічного ряду *comfort, console, solace*. Загальне тлумачення цього ряду – “to give or offer a person help or assistance in relieving his sufferings or sorrow” (надати чи запропонувати комусь підтримку або допомогу, щоб полегшити його страждання чи горе). Тематична родова ознака “емоційний вплив” дає змогу віднести цей синонімічний ряд до відповідної поняттєво-синонімічної зони, яка входить до номінативного класу дієслів-синонімів на позначення дії [10, 160].

Дієслова-синоніми *comfort* і *console* протиставляються в межах ЕО₂ та ПО₂. ДСО “спосіб дії” в сигніфікаті їх лексичних значень протиставляє їх у межах ЕО₂. ДСО “передумови дії”, наявна в структурі сигніфікату лексичного значення дієслова *console*, протиставляє його дієслову *comfort* у межах ПО₂.

Сполучаючись у тексті з прислівником *protectively*, дієслово *console* набуває okazіональної мовленнєвої диференційної ознаки “характеристика суб’єкта дії”. Це робить можливими протиставлення дієслів-синонімів *comfort* і *console* за цією ознакою в межах ПО₂. Тобто ускладнення узуальних ДСО, що за ними протиставляються дієслова-синоніми, okazіональними ДСО сприяє реалізації семантичного протиставлення синонімів у тексті.

Проведений аналіз текстових фрагментів, де реалізується семантичне протиставлення дієслів-синонімів на позначення емоційного впливу, дає змогу стверджувати, що цій реалізації сприяють сполучуваність дієслів-синонімів і спільність та відмінність між синтаксичними конструкціями, у яких уживаються ці дієслова.

Синоніми, семантична спільність і протиставлення яких реалізуються в тексті, беруть безпосередню участь у його творенні. Проте процес текстотворення не є однорідним, він є єдністю текстотворення й тексторозвитку [8, 106]. Реалізуючись у певних контекстах, синонімічні опозиції сприяють як оформленню, так і розвитку тексту. Суттєві ознаки тексту відображаються його категоріями. Реалізація граматичних текстових категорій зв’язності та інформативності, індикаторами яких є дієслівні номінативні одиниці – члени синонімічних опозицій, залежить від характеру семантичних функцій синонімів у мовленні (заміщення, уточнення, доповнення, протиставлення).

У процесі дослідження було встановлено, що дієслова-синоніми на позначення емоційного впливу виконують семантичні функції уточнення й доповнення.

Уточнення, як одна з найголовніших мовних функцій, що властива синонімам [4, 11], реалізується в разі близького контактного розміщення слів – у межах абзацу або речення. Необхідність уточнення викликана багатосторонністю та багатогранністю означуваного (дії, стану, процесу) і вимагає одночасного вживання відразу і декількох синонімічних одиниць із метою відображення всіх його можливих ознак та сторін.

Семантична функція уточнення властива членам синонімічних опозицій, що їх ми позначаємо ПО₁, ГО₂. Диференційні ознаки, за яким розмежовуються синоніми, входять як до сигніфікату, так і до конотації їх лексичних значень.

У тому випадку, коли ланками номінативного ланцюжка є домінанта синонімічного ряду та один із його членів, ідеться про уточнення в межах ПО₁. Домінанта як немаркований член синонімічної опозиції, уточнюється іншим синонімом. У структурі лексичного значення останнього наявна диференційна ознака, що звужує це значення.

Проілюструємо це прикладом.

“We were so frightened that we spent three billion dollars on the project. We were scared by only the possibility. Now we’ve presented the world with the actuality. How much more frightened must they be!” [13, 518].

Дієслова-синоніми *frighten* та *scare* є членами синонімічного ряду *frighten*, *fright*, *scare*, *alarm*, *terrify*, *terrorize*, *startle*, *affray*, *affright*. Він має загальне тлумачення “to strike or to fill with fear or dread”(заповнити страхом, налякати). Тематична родова ознака “емоційний вплив” відносить їх до відповідної поняттєво-синонімічної зони, яка входить до номінативного класу дієслів-синонімів для позначення дії [10, 363].

Використання синонімічного повтору в проілюстрованому текстовому фрагменті сприяє передачі загального почуття непевності та страху, який відчувають герої. *Frighten* – домінанта синонімічного ряду (на це є вказівка в дефініції синоніма), вона означає більш-менш сильний страх, що впливає на тіло або волю. *Scare* передбачає страх, результатом якого є втеча, ніяковість або тремтіння. Отже, *scare* уточнює дію, вказуючи на характер її результату. “Результат дії” є ДСО, якою маркований член опозиції, синонім *scare*, протиставляється немаркованому – *frighten*. Уточнюючи дію, що її позначає *frighten*, дієслово *scare* передає додаткову інформацію, реалізуючи цим самим не тільки граматичну текстову категорію зв’язності, а й категорію інформативності.

Семантичну функцію уточнення виконують також синоніми – члени ГО₂, уточнюється ступінь виявлення певної диференційної семантичної ознаки. Наведемо приклад.

“Abased, humbled to the dust as I then was, it is probable that I should have resented this galling language by immediate personal violence, had not my whole attention been at the moment arrested by a fact of the most startling character” [11, 143].

Членами ГО₂ є синоніми *abase* та *humble*. Вони входять до синонімічного ряду *abase*, *demean*, *debase*, *degrade*, *humble*, *humiliate*. Загальне визначення цього ряду “to lower in one’s own estimation or

in that of others” (понизити когось у своїй власній оцінці та оцінці інших) дає підстави віднести його до поняттєво-синонімічної зони “емоційний вплив” [10, 1–2].

Близьке контактне розміщення синонімів допомагає передати відчуття героя, поступове усвідомлення ним приниженості. *Abase* указує на втрату гідності. *Humble* підсилює цю ознаку, передбачаючи сором, ганьбу та втрату певного соціального статусу. Синоніми протиставляються за експресивною диференційною ознакою, вказуючи на інтенсивність виявлення ДСО “наслідок дії” і повною мірою реалізуючи граматичні текстові категорії зв’язності та інформативності.

Семантична функція доповнення властива синонімічним опозиціям, позначеним нами PO_2 та EO_2 . Семантична функція доповнення сприяє розкриттю різноманітних сторін означуваного (дії, стану, процесу) та підкреслює його характерні особливості.

У тому випадку, коли ланками номінативного ланцюжка є синоніми, один із яких характеризується наявністю певної диференційної ознаки, а інший – її відсутністю, ідеться про реалізацію семантичної функції доповнення в межах PO_2 .

Синонімам – членам EO_2 – також властива функція доповнення. Протиставляючись за певною диференційною ознакою, ці синоніми суттєво доповнюють один одного, детально характеризуючи ситуацію.

Наприклад:

“She had no friends to whom she could fly, and was going with a young chevalier, almost a stranger to her, she knew not whither. She remembered how often she had been deceived and betrayed where she trusted most, and her spirits sunk” [12, 172].

Дієслова-синоніми *deceive* та *betray* є членами синонімічного ряду *deceive, mislead, delude, beguile, betray, double-cross*. Загальне тлумачення цього ряду “to lead astray or into evil or to frustrate by underhandedness or craft” (збити з правильного шляху, перехитрити за допомогою вміння або таємничості) дає змогу віднести його до поняттєво-синонімічної зони “емоційний вплив” [10, 214].

Синоніми *deceive* і *betray* допомагають розкрити переживання героїні, спричинені безжальним ставленням до неї. ДСО, за якою протиставляються синоніми, визначаємо як “наміри суб’єкта дії”. *Deceive* указує на намір заманити в пастку, переслідуючи свої власні злі цілі, *betray* – передати когось ворогам або втягнути в небезпечну ситуацію. Близьке контактне розміщення синонімів указує на те, що героїня пережила і те, й інше. Доповнюючи один одного, синоніми *deceive* та *betray* реалізують у тексті граматичну категорію інформативності й слугують засобом текстової зв’язності.

Запропонований виклад дає змогу зробити **висновок**, що дієслова-синоніми на позначення емоційного впливу є членами синонімічних опозицій, що виконують семантичні функції уточнення та доповнення, і засобом лексичної зв’язності тексту. Створюючи його смислову структуру, вони допомагають відтворити динаміку подій, охарактеризувати стани, процеси та їх учасників під різним кутом зору. По-різному розкриваючи сторони одного й того ж поняття, дієслова-синоніми насичують текст новою інформацією, сприяючи його тематичній прогресії.

Необхідність подальшого дослідження семантичного протиставлення синонімів, що належать до різних поняттєво-синонімічних зон, є незаперечною у зв’язку з важливою роллю цього аспекту загальної теорії синонімії. Перспективним убачається аналіз дієслів-синонімів під кутом зору когнітивної семантики.

Література

1. Арнольд И. В. Оппозиции в семасиологии // *Вопр. языкознания*. – 1966. – № 2. – С. 106–110.
2. Брагина А. А. Нейтрализация на лексическом уровне // *Вопр. языкознания*. – 1977. – № 4. – С. 61–71.
3. Васильев Л. М. Семантика русского глагола : учеб. пособ. для слушателей ф-тов повышения квалиф. – М. : Высш. шк., 1981. – 184 с.
4. Евгеньева А. П. Введение // *Словарь синонимов русского языка* : в 2 т. / под ред. А. П. Евгеньевой. – Л. : Наука, 1970. – Т. 1. – С. 514.
5. Єфремова Н. В. Структура синонімічних рядів англійських дієслів з погляду семантичного протиставлення їх членів // *Актуальні проблеми менталінгвістики* : наук. зб. Ч. 2. – Черкаси : Вид. відд. ЧДУ, 2001. – С. 78–83.
6. Єфремова Н. В. Типологія синонімічних опозицій англійських дієслів // *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки* : Філол. науки. – 2001. – № 10. – С. 47–52.

7. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
8. Павлов В. В. Особенности функционирования языковых синонимов в тексте // Текст как важнейшая единица коммуникации (в диахронии и синхронии) : сб. науч. тр. Киевск. гос. пед. ин-та иностр. яз. – К. : КГИИЯ, 1984. – С. 103–106.
9. Lessing D. The Grass in Singing. – London : Flamingo, 1994. – 206 p.
10. Merriam Webster's Dictionary of Synonyms. – Springfield, 1984. – 909 p.
11. Poe A. E. William Wilson // Prose and Poetry. – Moscow : Raduga Publishers, 1983. – P. 127–147.
12. Radcliffe A. The Romance of the Forest. – Moscow : Raduga Publishers, 1983. – P. 31–267.
13. Wilson W. Live with Lightning. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1957. – 622 p.

Статтю подано до редколегії
26.02.2009 р.